

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

VILÁGGAZDASÁGI KUTATÓINTÉZET

Műhelytanulmányok

61. szám

2004. szeptember

Rácz Margit

AZ EGYSÉGES BELSŐ PIAC FEJLŐDÉSÉNEK SAJÁTOSSÁGAI
ÉS KIHÍVÁSAI 2004 TAVASZÁN
– NÉHÁNY MAGYAR KÖVETKEZTETÉSSSEL

1014 Budapest, Orszagház u. 30.
Tel.: 224-6760 • Fax: 224-6761 • E-mail: vki@vki.hu

* BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK

Az egységes belső piac vizsgálata legalább két szempontból igen aktuális kérdés. Egyfelől az Európai Unió tagországai növekedési gondokkal küzdenek, és ennek megoldásában jelentős segítséget nyerhetnek az egységes belső piac továbbfejlesztésével. Vannak is olyan területek, amelyekben még jelentős megoldandó feladatok találhatók. (Ilyenek például a szolgáltatási piac vagy a pénzügyi piacok.) Másfelől májusi csatlakozásunk után az első hatások a magyar cégeket az egységes belső piac rendszerében fogják érni. Ennek a piacnak a szabályaihoz való igazodás számos vállalatunk számára nagy kihívást jelent. Ez a tanulmány nem foglalkozik – csak érintőlegesen – a magyar cégek kihívásaival. Sokkal inkább arra koncentrálok, hogy az egységes belső piac továbbfejlesztése milyen feladatokat jelent, hiszen ezeknek a megoldásában már Magyarország is tevékeny részes lesz.

A meghatározó EU-tagországok közül éppen a nagy és fejlett kontinentális tagországok elhúzódó gazdasági recesszióban vannak, szinte függetlenül attól, hogy a világgazdaságban 2004-ben újabb növekedési periódus kezdődött el. Az egységes belső piac továbbfejlesztése ezeknek a gazdasági növekedési gondoknak a megoldásához adhat bizonyos pozitív hozzájárulást.

2000-ben a portugál elnökség alatt elfogadták az ún. lisszaboni *agendát*. Ebben, tízéves fejlődés eredményeként, az EU-t a világgazdaság legversenyképesebb régiójának szerették volna látni. 2004-ben nem tűnik úgy, hogy ez a nagyra törő cél elérhető lenne a megjelölt időpontra.

* A tanulmány a MEH és az MTA megállapodása alapján, *A gazdasági versenyképesség erősítésére irányuló tevékenységről* című MEH 10.035-8. számú projekt keretében készült.

Elsősorban az Európai Bizottság véli úgy, hogy az egységes belső piac következetes és időben történő továbbmélyítése akár még e nagy cél elérését is lehetővé teheti.

Persze ennek a tanulmánynak nem a jövő „szép álmái” a tárgya. Sokkal inkább annak mérlegelésére korlátozódik a vizsgálat, hogy vajon az elfogadott fejlesztési célok mennyire biztosítják a lisszaboni célkitűzések valóra váltását. Tehát, hogy a gyakorlati megvalósítás előtt álló jóváhagyott fejlesztési javaslatok mennyire vezetnek olyan versenyhelyeztettséghez a *cca.* 450 millió lakosú piacon, ami jelentős modernizációs beruházásokra készítheti a cégeket. Ebből a szempontból az is egy érdekes kérdés lehet, hogy vajon a tíz új EU-tagország jelent-e valamilyen fajta kihívást a 15 régi számára, vagy csak a mi oldalunkon van hosszan tartó komoly kihívás az elért eredmények adaptálására.

Az egységes belső piac keletkezése pillanatától, sőt a felkészülés kezdetétől az integráció legsikeresebb közösségi programja. Egy elhúzódó recessziós helyzetből adott kiutat a '80-as évek második felében, majd a '90-es évek folyamán árcsökkenést hozott a fogyasztóknak, a 2000-es évek elején pedig megalapozott reményeket nyújt a növekedési dinamikájukat veszített fejlett EU-tagországok számára.

Az egységes belső piac továbbfejlesztése azonban lényegében egyet jelent az Európai Bizottság szerepkörének bővítésével a tagországok minisztériumainak rovására. A bizottság belső piaci ügyekben bizonyos döntési lehetőségekkel is rendelkezik. Minél teljesebb és egységebb a piac, annál nagyobb a bizottság hatásköre ezen a piacon. Jól látszik, hogy milyen ellentétek bontakoztak ki abból fakadóan, hogy a versenysemlegesség érdekében a bizottság eljárást kezdeményezhet bármelyik tagországgal szemben, amelyik állami támogatásban részesít vállalatot. Legyen bármilyen formájú is ez a támogatás.

Az intézményi és döntéshozatali rendszer az állandó kihívás alatt igen

lassan változik. Éppen e tanulmány írása idején próbálkoznak újra a tagországok (Írország elnöksége mellett) az EU alkotmányának elfogadásával. Jól látszik, hogy a tagországi érdekérvényesítés kérdései jelentik a legnagyobb problémát. Ez persze nemcsak az Európai Bizottsággal szemben merül fel, hanem egymással szemben is.

Mindenesetre az egységes belső piac olyan létező valósága az integrációnak, ami öntörvényei alapján is fejlődik. Ezt a fejlődést pedig (nem utolsó sorban a gyors reagálás igénye miatt) csak a bizottság felügyelheti. Az egységes belső piac születéséhez kötődik az egyik jelentős közösségi politika létrejötte, mégpedig a közös versenypolitikáé. Ez minden igazán liberalizált új területtel csak nyer, hiszen tevékenységi köre bővül. Így a bizottság súlya az egységes belső piac továbbfejlődésével fokozatosan emelkedik. Kicsit függetlenül attól, hogy mi is fog történni az EU alkotmányával.

2003-ban volt tízéves az egységes belső piac. Ekkor összegezték eredményeit. A tanulmány első részében bemutatásra kerülnek ezek az eredmények. Ez azért történik, mert a továbbfejlesztés néha a nemzeti döntéshozatal oldaláról támasztott nehézségek miatt lassú megvalósulása akkor nyer értelmet, ha látható milyen eredményekhez is vezet az, ami már megvalósult.

1) AZ EGYSÉGES BELSŐ PIAC ELSŐ TÍZ ÉVÉNEK EREDMÉNYEIRŐL

A bizottsági értékelés¹ három területen sorolja fel az első tíz év előnyeit a gazdaság, a fogyasztó és a vállalkozás szempontjából. A gazdasági előnyök

¹ Der Binnenmarkt – Zehn Jahre ohne Grenzen, www.europa.eu.int

szempontjából négy külön területet jelöl meg az anyag:

- * Az egységes belső piacnak köszönhetően az EU GDP-je 2002-ben 1,8 százalékponttal, azaz 164,5 Mrd euróval lett magasabb.
- * 1992 óta az EU-ban 2,5 millió munkahely keletkezett, ami a határok megnyitása nélkül nem lett volna lehetséges. Az utolsó tíz évben a jólét 877 Mrd euróval emelkedett. Ez nemzeti költségvetésenként 5700 eurót jelent.
- * Az egységes belső piac az EU-vállalatok versenyképességét a világpiacra emelte. Az EU-export harmadik országokba az EU GDP-jének 6,9 százaléka volt 1992-ben, és 11,2 százaléka volt 2001-ben.
- * Az egységes belső piac a külföldi befektetők számára jóval attraktívabbá vált. Az Európai Unióba beáramló külföldi beruházások nagysága a GDP-ben mérve több mint megkétszereződött.

Nem vonva kétségbe, hogy az egységes belső piac léte nélkül kisebb gazdasági előnyöket mondhatnának maguknak a tagországok, hangsúlyozni kell, hogy az EU egésze ez alatt a tíz év alatt nem lett versenyképesebb, hanem éppen ellenkezőleg, veszített versenyképességéből az USA-hoz képest. A második fejezetben szereplő adatok nagyon jól mutatják, hogy mennyivel nagyobb a növekedési potenciál az USA-ban, konjunkturális és dekonjunkturális időszakban egyaránt. Nem szabad elhallgatni azt sem, hogy a 90-es évek túlnyomó részében Európa nettó tőkekihelyező volt. Elsősorban az USA és a transzformációs országok váltak az EU cégeinek kedvenc céltérpévé. Nyilvánvaló, hogy az egységes belső piac minél fejlettebb, annál inkább rendelkezik a tőkevonzás szempontjából is a nagy piac előnyeivel. Bizonyára hozzájárult az EU versenyképességének mérséklődéséhez az, hogy a tőke megtérülése számára az EU-n kívüli telephelyek kedvezőbbek voltak. De emellett az is hozzájárult, hogy az egységes belső piacon még sok mindent meg kell tenni ahhoz, hogy mara-

dék nélkül megillette az „egységes” jelző.

Röviden érdemes áttekinteni a fogyasztók és a vállalkozások számára felsorolt előnyöket. Az Európai Bizottság megállapítása szerint az EU polgárainak 80 százaléka tapasztalta az áru kínálat bővülését, és sok esetben javult a minőség, és a verseny élénkülésének okán csökkent az ár. Az utóbbi időkben liberalizálódott területeken határozott előnyöket tapasztalhattak a polgárok. Ilyen például a telekommunikációs költségek csökkenése vagy a repülőjegyek árának mérséklődése. Az egységes belső piac több mint 15 millió uniós polgár számára tette lehetővé, hogy egy másik tagállamban telepedjen le. Egy millió olyan fiatal állampolgár van, aki az Erasmus-program segítségével egyetemi tanulmánya egy részét egy másik tagországban végezte el.

Ami a vállalatokat illeti, nyilvánvaló, hogy a nemzeti határok megszűnése hatalmas előnyöket biztosított számukra. Elsősorban egyszerűbbé vált az EU-n belüli kereskedelem. A legnagyobb előnyt a határok leépítése jelentette, így évente 60 millió vámmentességet biztosító papír vált fölöslegessé. Sok esetben az unió irányelvei és határozatai sokkal kevésbé voltak bürokratikusak. Így a jogi szabályozás költségei csökkentek. A vállalatok 60 százaléka több mint öt másik EU-tagországba exportál. A kis- és közepes vállalatok (KKV) számára az jelentette az egyik legnagyobb előnyt, hogy az árampiac liberalizálásával csökkentek az árak.²

A polgárok és a vállalatok számára felsorolt előnyök valószínűleg az érintettek számára valóban érzékelhetők voltak. Így az egységes belső piac támogatottsága nemcsak a tagállamok politikai vezetői, hanem a cégek és az állampolgárok szintjén is egyértelmű.

Az Európai Bizottságnak ebben az első tíz évet értékelő munkaanyagában szerepel néhány utalás a 2004 májusában bekövetkező kibővülésre. A 25 tagú, 452

millió lakosú uniónak ugyanolyan mértékben alkalmasnak kell lennie az egységes belső piac akadálymentes működtetésére, mint a tizenötök Európájának. Nagy kihívásnak tekinti ezt a bizottsági értékelés. Különösen akkor, ha a lisszaboni EU-csúcson 2000-ben meghatározott célok tükrében ítéli meg a kibővülés hatását. Eszerint ugyanis 2010-ben a világ legversenyképesebb és tudásalapú, dinamikusan fejlődő gazdasági térségévé kell válnia az uniónak. Az újonnan csatlakozók az EU-átlaghoz képest – ha különböző mértékben is, de – szegény országok. Ez aggasztja talán a 2010-es eredményeket illetően leginkább a bizottságot. Pedig érdemes lenne kicsit reálisabban megítélni a helyzetet. Nevezetesen azt nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy 2004 közepéig a legversenyképesebb régióvá válás szempontjából a tizenötök Európájában szinte semmi nem történt.

Érdemes néhány számszerű összefüggést is bemutatni az EU egységes belső piacának tízéves fejlődéséről. Mindenek előtt a modernizáció egyik legfontosabb feltételéről, a külföldi működőtőke beáramlásáról érdemes áttekinteni egy tízéves idősort. (1. táblázat)

1. táblázat
Az EU-ba beáramlott külföldi működőtőke, valamint az import és az export

Évek	FDI (Mrd €)	Import (az előző év %-ában)	Export (az előző év %-ában)
1992	23	107,9	107,0
1993	21	107,9	107,9
1994	22	108,1	108,0
1995	38	108,2	108,9
1996	32	108,3	109,0
1997	40	108,8	109,9
1998	87	109,0	109,1
1999	90	109,4	109,1
2000	159	112,0	110,9
2001	92	111,7	111,0

Forrás: Der Binnenmarkt – Zehn Jahre ohne Grenzen. www.europa.eu.int

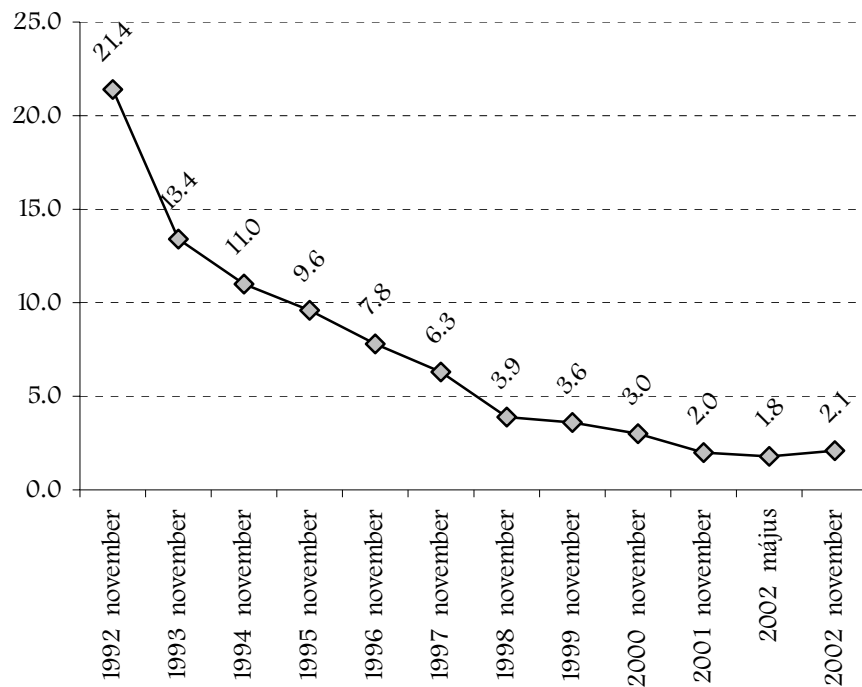
² Der Binnenmarkt – Zehn Jahre ohne Grenzen: 1.1.1993 – 1.1.2003. 6–9. p.

Ha az EU nyitottságát a külföldi működőtőke beáramlásával és a külkereskedelem növekedésével próbáljuk jellemezni, akkor jól látszik, hogy ez a tíz év szakaszokra bontható. Az 1998-tól 2001-ig terjedő négy évben jelentősen „megugrik” a beáramló külföldi tőke nagysága, és emelkedik az import és az export növekedési üteme is. A külföldi működőtőke beáramlása szempontjából 1992 és 1996 között megállapítható, hogy a növekedési ütemek elég mérsékelttek. Tehát összességében arra a következtetésre lehet jutni, hogy az EU egységes belső piacának nyitottsága az egész időszak második felében bontakozott ki. Akár még az is megközelíthető, hogy az egységes belső piacon az igazi verseny kialakulása időt igényelt. Persze a külkereskedelmet és a tőkebeáramlást is befolyásolja egy sor más tényező is. Mindenesetre a világgazdaságban szinte páratlan növekedést hozó 90-es évtizedből az EU, külső gazdasági teljesítményét tekintve, leginkább csak az évtized végén tudott igazán profitálni.

Az egységes belső piac belső fejlődését nemcsak a reálgazdaság adataival lehet jellemezni, hanem azzal is, hogy a piac egységesítéséhez szükséges jogszabályok átültetése a nemzeti keretek közé mennyire dinamikus vagy kevésbé dinamikus fejlődött. A tendencia egészen határozott. A nemzeti szabályozások területén fennálló deficit radikálisan csökkent. Az egységes belső piac irányelveit minél pontosabban alkalmazzák a nemzeti jogrendben, annál inkább lehet beszélni a piac egységesüléséről. Hiszen eltérő nemzeti szabályozások mellett a befektető számára egyáltalán nem ítéhető meg az országgrizikó. Tehát az irányelvek átülteté-

sében kialakuló hiányosságok a piaci szereplők dezorientációját vonják maguk után. Ez pedig végül is a növekedés mérséklődésében összegeződhet. Tehát, ha ezen a téren jelentős fegyelmnövekedés tapasztalható, az az egységes belső piac működési zavarainak csökkenését eredményezi.

1. grafikon
Az irányelvek nemzeti átvételében jelentkező elmaradások
1992 és 2002 között
(az összes irányelv %-ában)

Forrás: Der Binnenmarkt – Zehn Jahre ohne Grenzen. www.europa.eu.int

Ez a tízéves idősor (1. grafikon) egy olyan folyamatot tükröz, ami az egységes belső piac sikerességét minden kétséget kizáróan bizonyítja. Jól látható, hogy tanulási folyamaton mentek keresztül az EU-tagországok. A látványos tanulási folyamat szakaszokra oszlik. Igen gyors javulás következett be az első év elteltével. Ez talán az újonnan csatlakozók számára is felcsillantja a gyors alkalmazkodás reményét. A következő alkalmazkodásgyorsulás 1998-ra következett be, tehát hat évvel az egységes belső piac életbe lépte után. Nem szabad elfelejteni, hogy 1995-ben három fejlett EFTA-ország lépett be az EU-ba. Lehet, hogy annak ellenére, hogy az európai gazdasági tér-

ség részei voltak korábban, az EU irányelveinek és határozatainak átvétele a hazai szakapparátus jobb felkészülését igényelte. Lehet, hogy itt is egy évre volt szükség. Az adatok alapján úgy tűnik, hogy ez a két százalék körüli arány állandósul. Nehéz megmondani, mennyire fogadható el ez, illetve mennyi bizonytalansági problémát hoz magával.

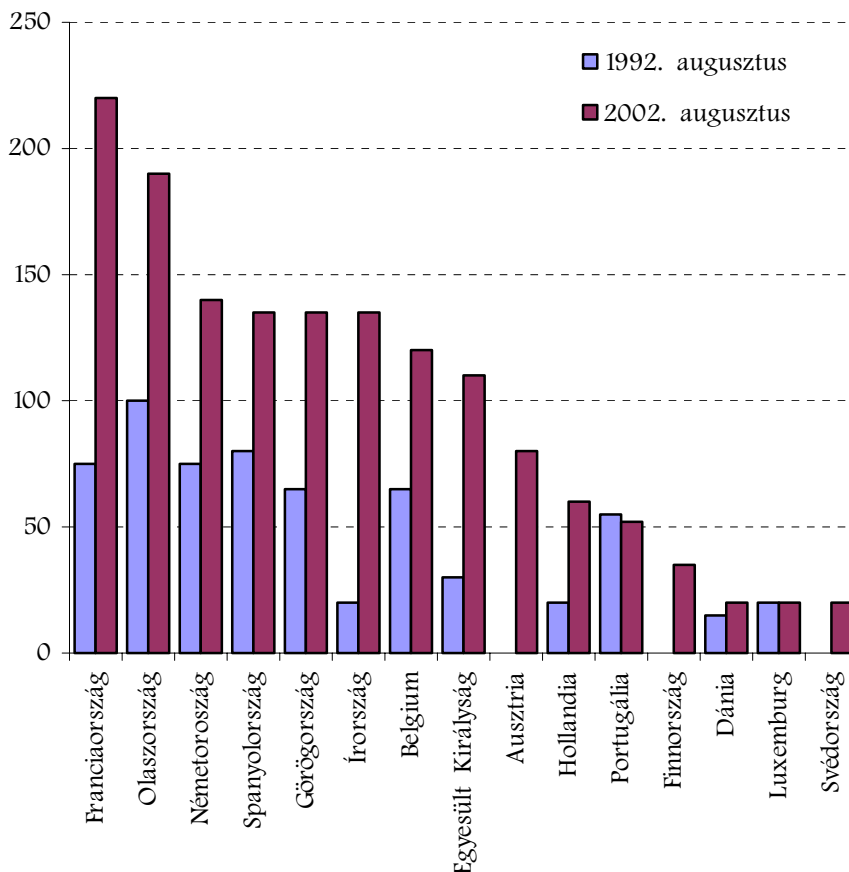
A piacsabályozás szempontjából megvalósuló egységesítési folyamat sikeressége attól is függ, hogy a már bevezetett szabályokat mennyire tartják be. Ezen a területen nem javulás, hanem számottevő romlás figyelhető meg. Nehéz megmondani, hogy mi ennek az oka. Mindenesetre feltételezhetően összefügghet azzal, hogy a növekedési gondokkal szembenézni kénytelen nemzeti kormányok megsértik néha az egységes belső piac eddig talán legalapvetőbb szabályát, a versenysemlegességet. Azaz, nemzeti határaikon belül a cégeknek olyan elő-

nyöket nyújtanak, amelyek e szabály tükrében elfogadhatatlanok. Érdekes erről egy összehasonlító grafikont megnézni. (2. grafikon)

A 2. grafikon egy éppen ellentétes tendenciára hívja fel a figyelmet, mint ami az előző idősorból derült ki. Nevezetesen arra, hogy miközben az irányelvek nemzeti bevezetése felgyorsult, addig a szabálysértések száma megnőtt. Ez utóbbi az egységes belső piac működése szempontjából legalább akkora zavarokra utal, mintha az irányelveket nem is vezetnék be a nemzeti jogrendbe: 1992-höz képest szinte megkétszereződött a szabálysértések száma. Persze azt sem szabad elfelejteni, hogy minél több a szabály, annál többet lehet megsérteni. Hiszen 1992-ben csak azok a szabályok léteztek, amikre hét évig lehetett felkészülni, azaz átvenni a nemzeti jogrendbe. Ahogy az 1. grafikon mutatta, az egységes belső piac létrejöttét biztosító négy

szabadság funkcionálásához szükséges, az Egységes európai okmányban rögzített szabályok átvétele a nemzeti jogrendbe korántsem volt akadálymentes. Persze ismételten hangsúlyozni kell, hogy a végül is átvett sok szabály nem jogosít fel azok nagyobb számú megsértésére. Az adatok alapján egyébként figyelemre méltó, hogy azok az országok, ahol nagyobb volt 1992-ben a szabálysértések száma, ott általában nagyobb 2002-ben is. Tehát vannak országok, amelyek jobban be tudják tartani az egységes belső piac szabályrendszerét, és vannak olyanok, ame-

2. grafikon
A szerződésértési eljárások száma az EU-tagországokban

lyek sokkal kevésbé. Sőt, van két olyan tagország, ahol 1992-ről 2002-re a szabálysértések száma csökkent, vagy változatlan maradt (Portugália és Luxemburg). Egészen figyelemre méltó, hogy milyen radikálisan növekedett a szabálysértések száma 2002-re Írországban. De ebbe a körbe sorolható Nagy-Britannia is. A grafikon arra utal, hogy míg 1992-ben a szabálysértések száma Németországban és Franciaországban hasonló volt, addig 2002-ben a francia mutató lényegesen magasabb lett, mint a német. Öt olyan EU-tagország van, ahol mind a két időpontban 50 alatt van a szabálysértések száma. Ezek Portugália, Finnország, Dánia, Luxemburg és Svédország. Az ötből kettőben 2002-re pozitív változás történt.

Az egységes belső piac optimális esetben elvezet a fogyasztói árak közeledéséhez is. Különösen akkor, ha egy közös valutát vezetnek be. Ez utóbbi a 15 tagország közül 12-re vonatkozik csak. Meglepő, hogy egy felmérés szerint³ a vizsgált hat nagyvárosban a 250 megfigyelésbe bevont termék és szolgáltatás ára számottevő különbségeket mutatott. „Például ugyanazért az ásványvízért Frankfurtban 1,12 eurót, míg Rómában csupán 52 eurócentet kell fizetni. Madridban közel harmadannyiba (5,5 euróba) kerül moziba menni, mint Párizsban (14,5 euró). Az összehasonlításban szereplők közül a legolcsóbb város Madrid volt, míg a legdrágább Párizs, nem sokkal megelőzve Frankfurtot.”

Ez a sajátosság összefügg a tagországok közötti harmonizálatlan adómértékekkel és adórendszerekkel is. Az adók harmonizálása talán a legnehezebb és leglassabban megoldódó célkitűzés az egységes belső piac tízéves fejlődése során. Különösen a társasági adót és a forgalmi adót kellene harmonizálni. Szükséges lenne a vállalatok belüli nyugdíjbiztosítás rendszerét is közelíteni egymáshoz. Mindezek a hiányosságok odavezetnek,

hogy az egységes belső piac lehetőségeit nem lehet teljes mértékben kihasználni.⁴

Az árak harmonizálódásával kapcsolatban érdemes említést tenni a liberalizációs intézkedések hatásáról. Jelentős ár-csökkenést értek el az áram-, a gáz- és a telefonszolgáltatás liberalizálásával. Az USA-hoz viszonyítva ezeknek a szolgáltatásoknak az árai a liberalizálás következtében számos esetben árelőnyhöz vezettek az unióban. Érdemes erről néhány adatot megtekinteni. (2. táblázat)

2. táblázat
A szolgáltatások átlagárai az EU-ban
(USA = 100)

	Áram	Gáz	Telefon
Liberalizálás előtt	147	160	101
Jelenleg	122	100	80

Forrás: Der Binnenmarkt – Zehn Jahre ohne Grenzen. www.europa.eu.int

Ez is egy olyan mutató, ami az egységes belső piac előnyét a fragmentált nemzeti piacokhoz képest minden kétséget kizárólag igazolja. Hiszen ez a cégek számára költségelőnyt, a fogyasztók számára pedig ármegetakarítást eredményezett.

2) 2004 A LISSZABONI CÉLKITŰZÉSEK TÜKRÉBEN

A növekedés, versenyképesség és foglalkoztatottság szempontjából e célkitűzések szerint 2010-ben az EU lesz a legsikeresebb régió a világgazdaságban. E célok elérésében meghatározó szerepe van az egységes belső piac egyre teljesebb „érvényesülésének”. Hiszen a belső piac megléte a verseny meglétét is jelenti, ami a termelékenység és így a növekedés, vala-

³ Nem közelednek az árak az eurózónában. *Bruxinfo*, 2003. 10. 15.

⁴ Binnenmarktanzeiger kritisiert schlechtere Umsetzung von EU-Recht. www.europa.eu.int

mint a versenyképesség fokozatos javulását is eredményezi.

2004-ben az Európai Bizottság újra áttekintette a lisszaboni agenda időarányos részének teljesítését, és ahogy a korábbiakban, most is megállapította, hogy igen nagy az elmaradás. Három prioritást javasol erre az évre az elmaradás mérséklése érdekében. Ezek a következők:

- * Többet kell investálni a hálózati tevékenység fejlesztésébe és a képzésbe, valamint a kutatásba!
- * Erősíteni kell az ipar területén a versenyt!
- * Növelni kell a munkaerőpiacon a foglalkoztatást, többek között az idősebb kori foglalkoztatást is!

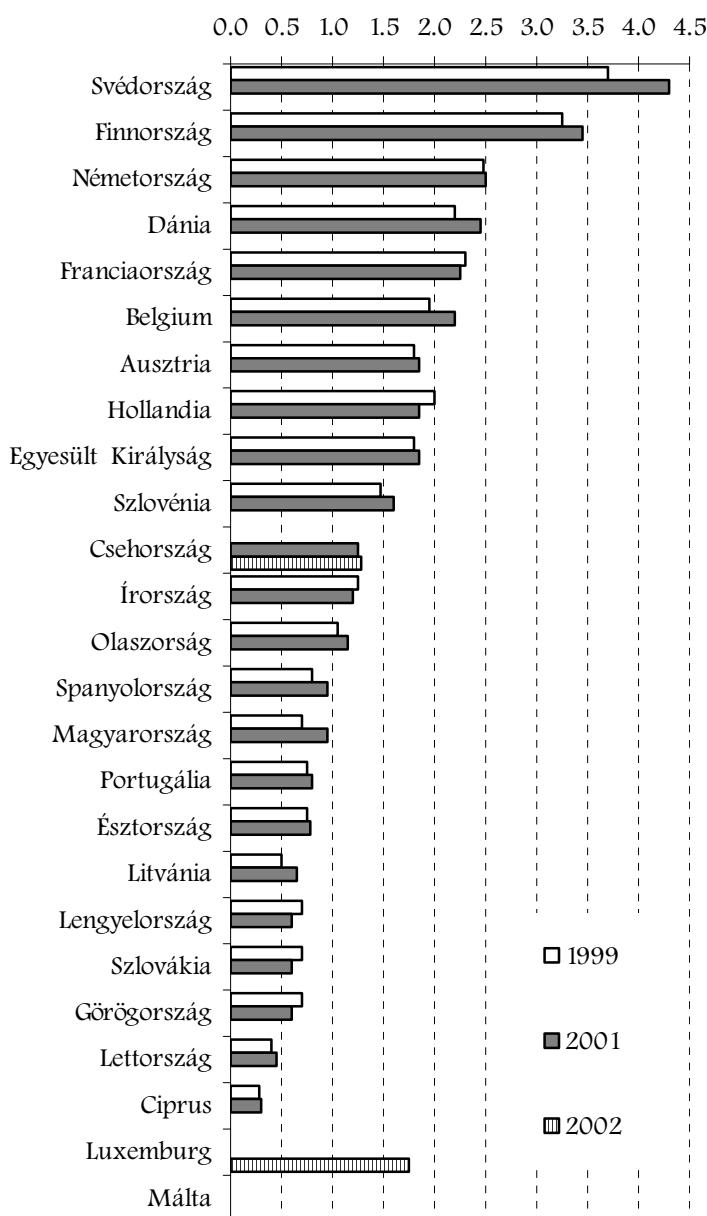
Az ipari verseny növelésénél arra is figyelni kell, hogy a környezetvédelem területén megfogalmazott célkitűzéseket folyamatosan alkalmazzák az ipari tevékenységben. Természetesen ez költséggel jár. A versenynek azt kellene biztosítania, hogy ezeket a költségeket ne lehessen figyelmen kívül hagyni, mert a környezetvédelmi normák betartása versenyelőnyt kell, hogy eredményezzen. Ezen a módon nem az olcsóbb, hanem a környezet-tudatosabb termékek piaci részaránya növekedhetne.

A nyugdíjkorhatár felemelése és a munkanélküliség csökkentése két olyan cél, amit együtt kellene megoldani. Minden esetre a statisztikák arra mutatnak, hogy az USA-ban az 50 év fölötti korosztály foglalkoztatottsága számottevően magasabb, mint Európában. Természetesen ez a célkitűzés nemcsak ebből a szempontból merül fel, hanem sürgető szüksége abból is fakad, hogy a költségvetés nyugdíjra fordított kiadásainak

növekedését mérsékelni lehessen. Ez nem közvetlenül a versenyképesség fokozására hat, hanem csak közvetve, a költségvetési hiány mérséklésén keresztül.

A lisszaboni agenda célul tűzte, hogy K+F tevékenységre fordítsák a GDP három százalékát. Azt, hogy ez mennyire sikerült, vagy sem, megítélhetjük a 3. grafikon segítségével.

3. grafikon
A K+F tevékenységre fordított kiadások
a 25 EU-tagországban
(a GDP %-ában)

Forrás: Aktualisierter statistischer Anhang... 13. p. europa.eu.int

A grafikon igen jól mutatja, hogy a GDP százalékában a K+F-re fordított kiadások meglehetősen szóródnak. Nemcsak a 25 tagú EU-ban, hanem a 15 tagúban is. Csehország és Hollandia kivételével valamennyi országról elmondható, hogy az e célra fordított GDP-arányos kiadások növekvő tendenciát mutatnak. Mindkét ország – bár különböző következményekkel – jelentős folyó költségvetési hiánnyal kénytelen szembenézni. Ez azért is érdekes, mert a 2001-es év már recessziós időszak, s ilyenkor ezek a kiadások inkább csökkenni szoktak, mint növekedni.

Ha feltételezzük, hogy tartós növekedési pályára csak akkor kerülhet a gazdaság, ha folyamatosan jelentős modernizációs fejlesztéseket valósít meg, akkor a 15 tagú EU-ból két ország mindenképpen kimagaslik. Ez Svédország és Finnország. Mindkettő – bár különböző mértékben – GDP-arányosan többet fordít K+F-re, mint amit a lisszaboni célkitűzés alapján szükséges. Azonban az összes többi ország – a legtöbbje igen tetemes mértékben – jóval kevesebbet költ K+F-re, mint a GDP három százaléka.

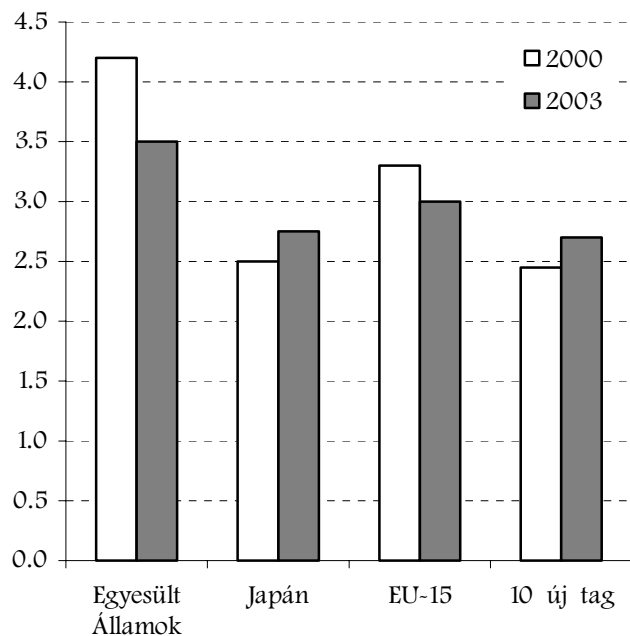
Ez az a helyzet, ami az USA teljesítményétől való fokozódó elmaradást eredményezi. Érdekes erről egy összefoglaló ábrát megnézni. (4. grafikon) Ezen az USA, Japán, a 15 tagú EU és a 10 új tag (ACC) GDP-ben mért K+F-célú kiadásai szerepelnek két időpontban (2000, 2003).

Figyelemre méltó, hogy milyen jelentősen csökkent az USA megfelelő adata 2000-ról 2003-ra. (A GDP 4,3%-áról 3,5%-ára.) Japánban és a 10 újonnan csatlakozó országban 2003-ra a GDP-ben mérve növekedtek a kiadások 2000-hez képest. Az EU-15-ben is az amerikai tendencia figyelhető meg, azaz a csökkenés 2003-ban. Azzal a különbséggel, hogy mindkét évben kisebb a K+F-re fordított részarány a GDP-ből, mint az USA-ban. (A megfelelő értékek 3,4 és 3,0%.) A 10 csatlakozó átlagában 2003-ra a K+F-re fordított kiadások GDP-ben mért aránya növekedett. De a négy régió közül szint-

jében még így is a legalacsonyabb a ráfordítások GDP-ben mért súlya. (A megfelelő értékek 2,4 és 2,7%.) Persze a K+F-kiadások GDP-ben mért aránya a GDP változásától is függ. Ez különösen a vizsgált két időpontban érdekes, hiszen a 2000-es év még erős konjunktúrájú, míg a 2003-as év a recessziós időszak jegyeit viseli magán.

Természetesen nagyon nagy jelentősége van annak, hogy maguk a cégek milyen beruházásokat hajtanak végre. Az egységes belső piacnak egyik legnagyobb eredménye és értéke abban van, hogy kiéleződik a verseny, ami szükségképpen kell, hogy elvezessen a cégek modernizációs beruházásainak növekedéséhez. 2001-től recessziós évek következtek az EU-ban, ami természetesen óvatossá tette a

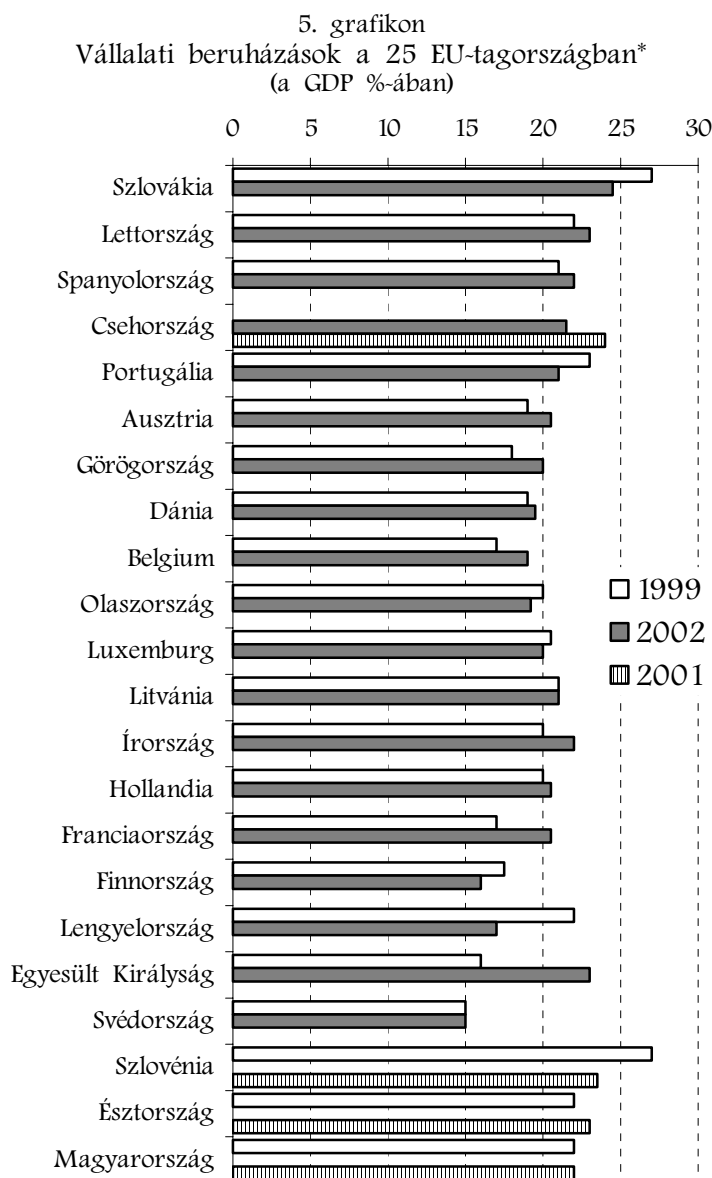
4. grafikon
K+F-célú kiadások a világgazdaság különböző régióiban
(a GDP %-ában)

Forrás: Aktualisierter statistischer Anhang... 13. p. europa.eu.int

cégeket a közeljövőt illetően. Ez is visszatükröződik a beruházások alakulásában. Érdekes megnézni, hogy a vállalatok beruházásai szempontjából (5. grafikon) mások e az arányok, és más e a sorrend

az országok között, mint az állam K+F-tevékenységét mutató 3. grafikonban.

* Ciprusra és Máltára nincs adat

Forrás: Aktualisierter statistischer Anhang... 20. p. europa.eu.int

A vállalati adatok tükrében az országsorrend más képet mutat, mint ami a K+F-tevékenység alapján kialakult. A tagországok még abból a szempontból is különböznek egymástól, hogy 1999-ben vagy 2002-ben volt-e magasabb a vállalati beruházások GDP-hez viszonyított mértéke. Természetesen a beruházások nagyságában is különbségek vannak a tagországok között. Ez utóbbit tekintve azonban határozottan „vezetnek” az

újonnan csatlakozók a tizenötökhöz képest, különösen, ha Szlovákiát, Csehországot és Szlovéniát nézzük. A bemutatott 23 tagországból 17-ben volt alacsonyabb a vállalati beruházás 2002-ben (2001-ben), mint 1999-ben. Az a hat ország, ahol éppen ellenkező a tendencia, a következő: Lettország, Spanyolország, Görögország, Dánia, Olaszország, Franciaország. Azért volt érdemes ezt a hat országot felsorolni, mert jól látszik, hogy igen különböző fejlettségű, méretű, és a csatlakozás dátumát tekintve is eltérő tagországról van szó. Spanyolország és Görögország komoly támogatásban részesül az EU közös költségvetéséből. Ez nyilván szerepet játszik ebben az eredményben. A három fejlett EU-tagország gazdaságpolitikája és gazdasági eredményessége sok szempontból különbözik egymástól. A dán és az olasz mutató áll közel egymáshoz, a francia mutató mind a két időpontban számottevően kisebb. Tehát azt lehet mondani, hogy Dániában és Olaszországban a GDP 20 százaléka körüli a vállalati beruházások nagysága 1999 és 2002 között. A megfelelő francia mutatók alig haladják meg a 15 százalékot. A bemutatott nyolc csatlakozó ország mutatói a legmagasabbak közé tartoznak, kivéve talán Magyarországot, ahol 20 százalék körüli a mutató,

szemben a szlovák 25 százalék, a lett 23 százalék, a cseh 23-24 százalék vagy a szlovén 30 százalék körüli mutatóval. Mindenesetre a tíz új csatlakozó jó helyen áll a tizenötökkel összevetve a GDP-ben mért vállalati beruházások nagyságát tekintve. (3. táblázat)

3. táblázat
Az EU-15, a GMU-12 és a 10 új tagország
vállalati beruházásai
(a GDP %-ában)

	1999	2002
EU-15	17,5	17,0
GMU-12	18,1	17,3
10 új tagország	21,5	17,5

Forrás: Aktualisierter statistischer Anhang... 20. p. *europa.eu.int*

Az adatok alapján az eurózóna 12 országában a vállalati beruházások GDP-ben mért súlya mind a két időpontban meghaladja a 15 EU-tagország hasonló mutatóját. Ez a különbség elég csekély, de mégis csak megvan. Kimagasló a tíz új tagország 1999. évi mutatója, és a 2002-es is a legmagasabb a három országcsoport hasonló mutatója közül.

Ezek az összesített adatok is arra mutatnak, hogy az újonnan csatlakozott országok növekedési és beruházási dinamikát vittek az EU-ba. Ez kelti azt a reményt, hogy minden EU-támogatás nélkül is megkezdődött a régióban a felzárkózás. Az egységes belső piac szempontjából ez azzal a jelentőséggel is bír, hogy csatlakozásunkkal ugyan heterogénebbé tettük az egységes belső piacot, de a csatlakozás pillanatától kezdve folyik a fejlettségi heterogenitás leküzdése.

Az egységes belső piac fejlődése és továbbfejlődése pótlólagos növekedési lehetőségeket rejt magában. Ahogy az olajválság teremtette gazdasági nehézségek megoldására a hatékony receptet az egységes belső piac programja jelentette, ugyanúgy a 2000-es évek elején kialakult elhalasztott reformokkal terhes gazdasági helyzet megoldásában is segítséget nyújthat az egységes belső piac továbbfejlesztése, hiszen a növekedési esélyek javulása megkönnyíti az államháztartási reformok megvalósítását.

3) A 2003–2006-os IDŐSZAKRA VONATKOZÓ BELSŐ PIACI STRATÉGIA MEGVALÓSÍTÁSA

Az Európai Bizottság ez év januárjában áttekintette a belső piaci irányelvek nemzeti bevezetésének helyzetét, illetve a szabálysértések alakulását. Mindezek alapján azt állapította meg, hogy komoly elmaradások vannak a stratégia megvalósításában. Többek között ezzel magyarázza a bizottság, hogy sem a költségvetési helyzet, sem a növekedési kilátások nem alakulnak kedvezően számos EU-tagországban.

Az említett stratégia tíz pontban jelölte meg azokat a területeket, amelyeken feladatok vannak az egységes belső piac „főkéletesítése” érdekében. Ezek a következők:

- 1) A teljesen szabad áruforgalom megkönnyítése
- 2) A szolgáltatási piacok integrációja
- 3) Magasabb minőségi színvonal elérése a hálózati gazdasági ágakban
- 4) Az adókorlátok hatásának enyhítése
- 5) A közbeszerzési lehetőségek bővülése
- 6) Jobb keretfeltételek a vállalatok számára
- 7) Demográfiai kihívások és megoldások
- 8) Az intézményi és szabályozási feltételek egyszerűsítése
- 9) Az előírások gyakorlatba történő átültetése
- 10) Jobb információk

A felsorolás is mutatja, hogy nem valami óriási új stratégia megvalósításáról van szó, hanem egy több mint egy évtizede létező piac aprólékos továbbfejlesztéséről. A bizottság véleménye szerint ez a továbbfejlesztés komoly pótlólagos növeke-

dési esélyeket és versenyképesség-növekedést vonhat maga után.

Példaként hivatkozik egy tanulmányra a bizottság jelentése, amiben a pénzügyi piacok további integrálása, valamint a csökkenő különbségek a vállalati szabályozásban lehetővé tenné, hogy az EU-n belül a következő tíz évben a GDP növekedése további 1,1 százalékkal, a foglalkoztatás pedig 0,5 százalékkal emelkedjen, a tőke költségei viszont átlagosan 0,5 százalékkal csökkenjenek.⁵

A szolgáltatási piac integrációja még nem igazán történt meg. Érdeemes a jelentés idevonatkozó részét idézni. „A szolgáltatási szektor teszi ki az európai gazdaság 53,6 százalékát. Jelenleg ez még nem tekinthető egy igazi egységes belső piacnak. A fragmentáció és a hiányzó verseny, és ami ebből származik, az EU-n belüli szolgáltatók korlátozott termelékenységére odavezet, hogy 1996 és 2000 között a termelékenységnövekedés 0,6 százalékot tett ki, míg az Egyesült Államokban 1,5 százalékot. Ezen kívül akadályozza a fejlődést a fogyasztók hiányzó bizalma a határokon túllépő szolgáltatások elfogadásában.”⁶

Az adókorlátokkal kapcsolatban arra utal a jelentés, hogy az egységes belső piac funkcionálását akadályozó tényezőről van szó, ami a cégeknél költségnövekedést eredményez, s ez gyakran a végfogyasztót terheli. Itt mindenképp előtérbe kell hozni a bizottság azt a szeretnét elérni, hogy az irányelvek átvételének határidőit a tagországok tartásukba. De utal arra is, hogy kitart azon véleménye mellett, hogy az adózási kérdésekben az Európai Tanácsban le kellene mondani az egyhangú szavazásról, mert gyorsabban lehetne megállapodásra jutni. A minősített többségi szavazásra való áttérés különösen időszerűvé válik, mert 25 tagúra bővült az EU és ez még jobban lelassítaná egyhangú szavazás mellett a szükséges döntések megszületését.

A közbeszerzés kérdéseivel kapcsolatban utal arra az Európai Bizottság, hogy az ezzel kapcsolatos EU-előírások jelentős részét nem alkalmazzák. Ha ezen a téren megoldódna a probléma, akkor a közbeszerzési költségek tíz százalékát meg lehetne takarítani, aminek segítségével a stabilitási és növekedési paktumot valamennyi tagország teljesíteni tudná.⁷ Azon is sokat lehetne takarékoskodni, ha a közbeszerzés területén az elektronikus formák alkalmazása elterjedne. Ennek jogi keretei 2004-ben már készen állnak.

A vállalatok számára létrehozandó jobb, azaz harmonizáltabb keretfeltételek közül a jelentés a közös szabvány és a számítógépes találmányok szabványosításának területén megvalósítandó jogi feltételek megteremtését emeli ki. Általában utal arra, hogy a szellemi tulajdon jogvédelmét erősíteni kell. A bizottság elkészítette a határon átnyúló fúziók megvalósításához szükséges irányelvet is. A tanács megegyezett a tagországok számára átveendő irányelvben. Ez azonban kevesebb harmonizációt irányoz elő, mint a bizottság eredeti javaslata.⁸

Ez is jól mutatja, hogy az egységes belső piacon az Európai Bizottság szupranacionális megközelítéséből kiindulva gyorsabb piaci összeépülést igényel a szabályozás szintjén, mint amit a tagországok elfogadhatónak tartanak. Ez még önmagában nem lenne nagy baj, hiszen a harmonizáció – az integráció eddigi története alapján – időt igényel. A probléma az, hogy olyan helyzetbe kerültek a legfejlettebb kontinentális nagy EU-tagországok, ami tartósan megfosztja őket a fenntartható növekedés esélyétől. Ebben a nyugodtan drámainak nevezhető helyzetben minden növekedésserkentő tényezőt igénybe kell venni. Ez lehetne az egységes belső piacnak a bizottság által kezdeményezett továbbfejlesztése. Ily módon pedig minden halasztás káros a tagország jelen és közeljövője szempontjából egyaránt. Mindez azonban nem vezet oda, hogy

⁵ Bericht über die Umsetzung der Binnenmarktstrategie (2003–2006), 10. p.

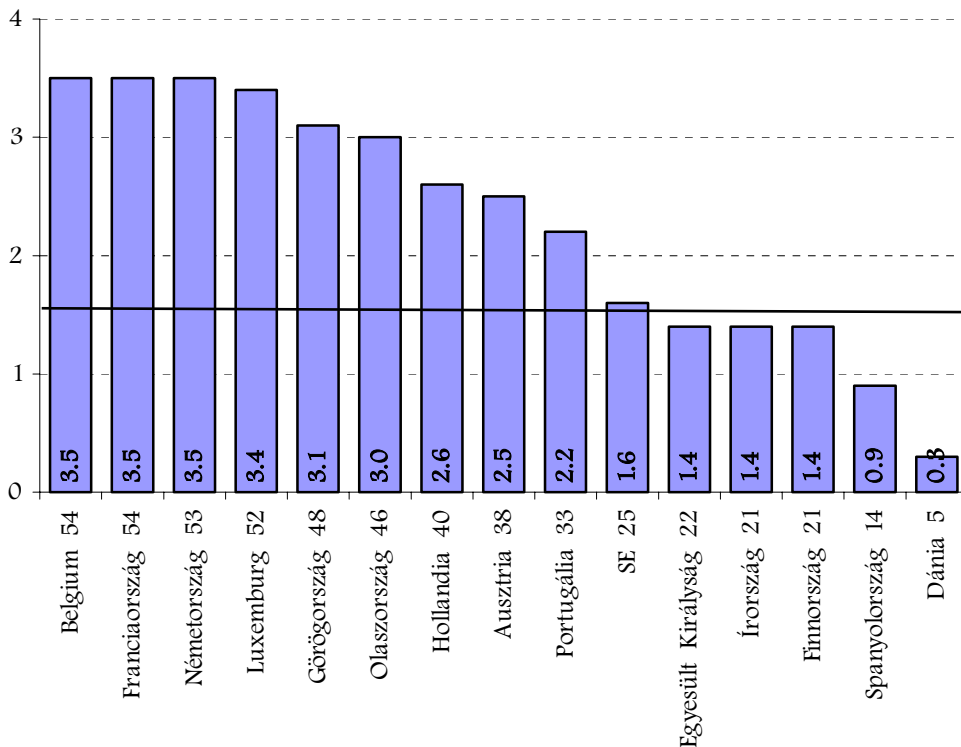
⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*, 12. p.

⁸ *Ibid.*, 13. p.

figyelmeztetéseket vezessék be a nemzeti jogrendbe a tanács által már elfogadott irányelveket. (6. grafikon) Ezen a téren a bizottság meglehetősen elégedetlen, mert a nem bevezetett, illetve a bevezetett, de nem alkalmazott szabályok száma növekedést mutat.

6. grafikon
Az irányelvek nemzeti teljesítése 2003-ban
(a függőleges skála az összes irányelv %-ában van)

Megjegyzés: az országnevek alatt szereplő értékek a be nem vezetett irányelvek számát mutatják.

Forrás: Bericht über die Umsetzung der Binnenmarktstrategie (2003–2006). 18. p.

Az Európai Bizottság azt a célt tűzte ki, hogy a bevezetetlen irányelvek nagysága ne haladja meg az adott időszakban az összes irányelv másfél százalékát. Ennek a célnak a 15 EU-tagország közül öten (Nagy-Britannia, Írország, Finnország, Spanyolország, Dánia) tettek eleget. Ez az öt ország az integráció szempontjából szinte öt különböző típusnak felel meg. Tehát semmiféle következtetés nem vonható le abból, hogy miért pont ez az öt felel meg a bizottság által kívánt mércének. Az azonban figyelemre méltó, hogy a másik három nagy ország (Franciaország, Németország, Olaszor-

szág) a másfél százalékos célt a legrosszabbul teljesítők között van, hiszen három százalékot meghaladó a deficitjük az irányelvek nemzeti bevezetésében.

Ahhoz, hogy a cégek számára kiszámítható és átjárható legyen a mostanra már 450 milliót meghaladó lélekszámú

piac, arra van szükség, hogy a szabályozásbeli keretfeltételek hasonlóak legyenek. Egyes tagországoknak ez a halogató magatartása a növekedési gondok tükrében elég nehezen érthető és magyarázható. A konvent vitáiban tetten érhető volt, hogy a nagy tagországok nem igazán szeretnék a bizottság kompetenciáinak növekedését. Nem zárható ki, hogy az Európai Tanács által

elfogadott irányelvek bevezetése ezzel az attitűddel is összefügg. Érdekes itt újra megismételni, hogy ezzel növekedési esélyt veszítenek el az egyébként erre különösen rászoruló nagy kontinentális EU-tagországok is. Előfordulhat, hogy az integrációs fejlődésben és annak pozitív nemzetgazdasági hatásában már nem hisz az egyes tagországok politikai elitje?! Talán ez még kizárható az okok közül.

Persze az csak bonyolítja a helyzetet, hogy a három legmagasabb „deficittel” rendelkező tagország Belgium, Franciaország és Németország. Érdekes meg-

jegyezni, hogy ennél a deficitnél is összehalálkozott Franciaország és Németország. Ha a tandem valamit nem teljesít a közösségi feladatok közül, akkor annak precedens értéke is lehet. Érdekes itt arra utalni, hogy a háromszázalékos költségvetési deficithatárt Franciaország és Németország nem teljesítette, de az ECOFIN 2003-ban mindkettőt felmentette a büntetés alól. Minden valószínűség szerint 2004-ben már öt vagy hat GMU-tagország sem fogja teljesíteni a stabilitási és növekedési paktum deficit-előírását.

A problémát csak fokozza, hogy a harmadik tagország ebben a csoportban éppen Belgium. Belgium kitüntetett figyelmet érdemel, hiszen maga az Európai Bizottság is a fővárosában székel. Így szinte szimbolikus jelentősége van annak, hogy a tandem két országa mellett éppen Belgium került bele a három legrosszabb eredményt elért ország közé az elfogadott irányelvek nemzeti bevezetését illetően.

Az sem tűnik véletlennek, hogy a britek, az írek és a dánok a legjobban teljesítők között vannak. Mindhárom ország a piaci integráció híve, és a jelek

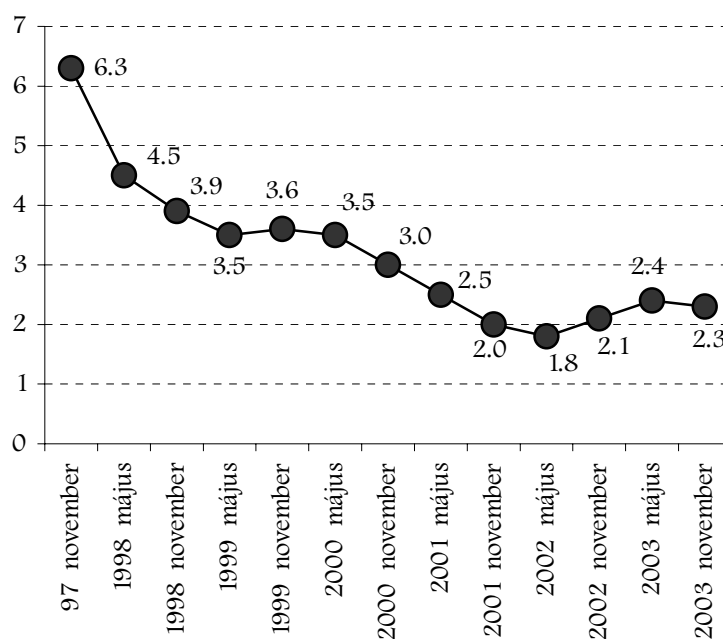
szerint fegyelmezett megvalósítója is.

Érdekes megnézni, hogy ezek a tagországi magatartások végül is az irányelvek nemzeti bevezetését illetően az EU egészében milyen arányokhoz vezetnek. (7. grafikon. Az 1992 és 2002 közötti adatokat már az 1. grafikon is tartalmazza. Mivel az azóta eltelt időszak szinte trendváltást mutat, érdemes az egész idősort egyben megtekinteni.)

Az adatok arra hívják fel a figyelmet, hogy az elmúlt évben, azaz 2002 és 2003 novembere között megnőtt azon irányelvek aránya, amelyeket időarányosan nem vezettek be nemzeti jogrendjükbe a tagállamok. Feltételezhető, hogy ez a „fegyelmezetlenség” összefügg a tagországok belgazdasági helyzetének romlásával is, hiszen a világgazdasági recesszió szinte minden tagországban olyan intézkedéseket igényelt, amihez a társadalmi konszenzus megteremtése egyáltalán nem volt egyszerű. Ilyen körülmények között az egységes belső piac fejlesztését célzó intézkedések – különösen, ha figyelembe vesszük, hogy már apróbb kiegészítő lépésekről van szó – háttérbe szorulhatnak. Mivel statisztikai átlagot fejeznek ki a grafikon egyes pontjai, így magának a trendnek az alakulásába erőteljesen belejátszik, hogy a legtöbb nagy EU-tagország ebben az időszakban élen járt a nem teljesítésben.

Figyelemre méltó az Európai Bizottság érvelése, amikor arra utal, hogy egyes irányelvek átvétele a nemzeti jogrendszerbe és természetesen a gyakorlatba komoly megtakarításokat eredményezhetne az államháztartás kiadásaiban. Nem vitatva ennek igazságtartalmát, gyanítható, hogy a bizottság azért hangsúlyozza ezt az elvesztegetett lehetőséget, mert a 2000-es évek elején számos tagországban az államháztartás folyó hiánya az egyik legnagyobb probléma.

7. grafikon
Az irányelvek nemzeti átvételében jelentkező elmaradások
1997 és 2003 között
(az összes irányelv %-ában)

Forrás: Bericht über die Umsetzung der Binnenmarktstrategie (2003–2006). 17. p.

4) A NEMZETÁLLAMI TÁMOGATÁSOK KÉRDÉSE AZ EGYSÉGES BELSŐ PIACON

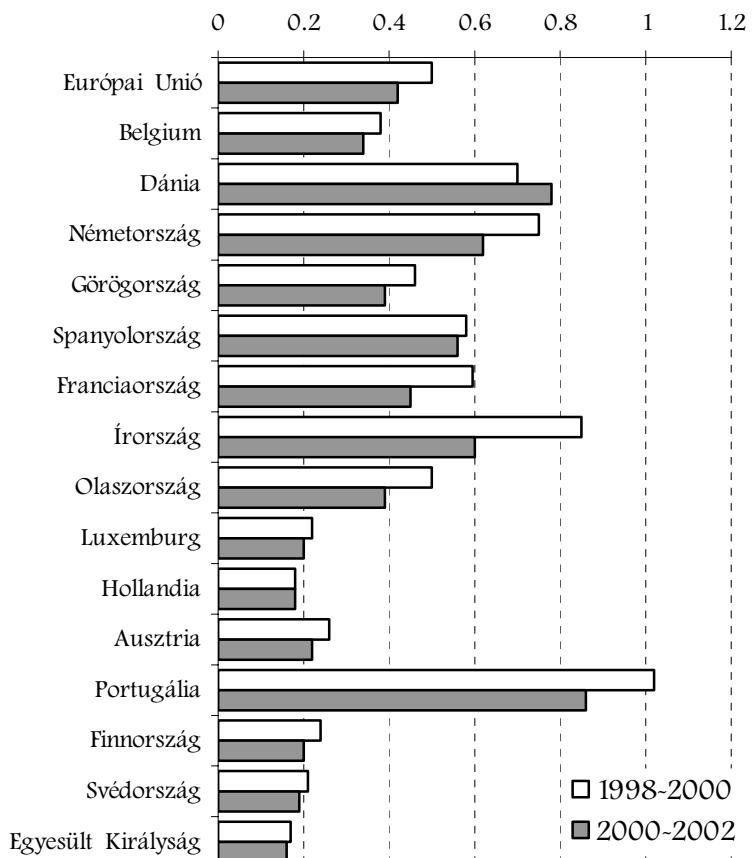
A nemzetállami támogatások nagyságának az egységes belső piac versenysemlegességi elve alapján csökkennie kell, és az alkalmazott támogatások fajtájának változnia kell. Nevezetesen olyan típusú támogatásoknak kell kialakulniuk, amelyek a versenyt nem torzítják az egységes belső piacon.

2004 áprilisában az Európai Bizottság nyilvánosságra hozta a nemzetállami támogatások alakulását vizsgáló tanulmányát.⁹ A tanulmány megállapítja, hogy az állami támogatások össz volumene lassabban csökken, mint a 90-es években. A tagországok közti különbségek abból a szempontból, hogy milyen eszközöket használnak, megmaradt. 2002-ben az EU össz-GDP-jéhez mérve az állami támogatások nagysága 0,56 százalékot tett ki, a mezőgazdaság, a halászat és a közlekedés nélkül pedig ez az arány 0,39 százalék. A nemzeti GDP-ben mérve állami támogatásra a 0,20 százalékot meg nem haladó mértékű összeget költött Hollandia, Finnország, Svédország és Nagy-Britannia, 0,55 százalék fölött volt a mutató Németországban, Spanyolországban és Portugáliában, 0,72 százalék volt Dániában. Dánia kivételével valamennyi tagországban csökkent az összes állami támogatás nagysága. A csökkenés mértéke különböző volt. Dániában jelentős növekedés tapasztalható, ami két ún. horizontális céllal függ össze. Az egyik a

munkahelyteremtés, a másik a környezetvédelem.¹⁰

A jelentés szelleméből az olvasható ki, hogy miközben szükségesnek és dicséretesnek tartja a nemzetállami támogatások csökkenését, egyben azt is elfogadja, hogy bizonyos célokra nemzeti forrásokból adnak a tagállamok támogatást. Ezen céloknál arra törekszik a bizottság, hogy egyfelől a tagországok jelentsék be támogatási szándékukat, és a bizottság vizsgálja meg, vajon nem sérti-e meg ezzel a támogatással az adott tagállam a versenysemlegesség elvét. Másfelől pedig a vertikális támogatás helyett a horizontális támogatásokat szeretné előtérbe helyezni. Minden olyan támogatás, amely nem valamely vállalat számára történik, horizontálisnak tekinthető. Ilyen például a

8. grafikon
Állami támogatások 1998 és 2002 között az EU-tagországokban (a GDP %-ában)

Forrás: Anzeiger für staatliche Beihilfen (Ausgabe vom Frühjahr 2004). 14. p.

⁹ Anzeiger für staatliche Beihilfen (2004)

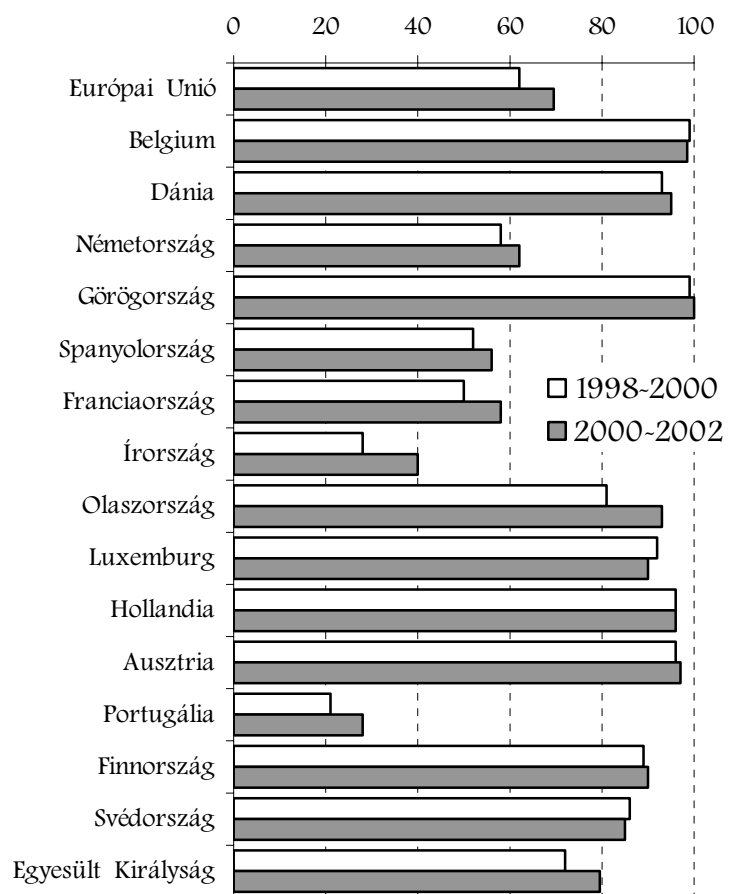
¹⁰ *Ibid.*, 4–5. p.

kutatás-fejlesztés, a munkahelyteremtés, a környezetvédelem céljára fordított állami támogatás. Vannak olyan EU-tagországok, ahol már ma is kizárólag horizontális célú állami támogatás létezik. (Ezek a következők: Belgium, Dánia, Finnország, Görögország, Olaszország, Hollandia és Ausztria.) Érdemes áttekinteni az állami támogatások nagyságának változását az egyes tagországokban. (8. grafikon)

Ahogy volt már szó róla, Dánia kivételével valamennyi tagországban csökkent az állami támogatások GDP-hez viszonyított súlya a második időszakra. Végignézve az országokat, igen jelentős különbségek vannak az állami támogatás nagyságát tekintve az 1998–2000-es és a 2000–2002-es időszakban egyaránt. Az első időszakban a három legmagasabb támogatási aránnyal rendelkező ország Portugália, Írország és Németország. A második időszakban ugyancsak Portugália, ezt követően Dánia és Németország. Írország kikerült az első három legnagyobb támogatást nyújtó EU-tagország közül. Portugália és Németország azonban stabilan benne van az első háromban. Egy kevésbé fejlett kis országról, és egy fejlett nagy országról van szó. Így a fejlettséggel összefüggésben igazán mély következtetést az állami támogatások mértékét illetően a tagországokról levonni nem lehet. Jobban mondván figyelemre méltó, hogy Hollandiában, Finnországban, Svédországban és Nagy-Britanniában mindkét időszakban kiugróan alacsony az állami támogatások GDP-ben mért aránya. Ez arra utal, hogy a piaci filozófia erős eltéréseket mutat az országok között. Néhányan az angolszász piaci logikának megfelelően nemigen avatkoznak bele a piaci folyamatokba. Ezzel szemben a tagországok jó háromnegyede szükségesnek tartja állami tá-

mogatások nyújtását bizonyos célok elérése érdekében. A bizottságnak pedig az a dolga, hogy egyik típusú ország se okozhasson zavarokat az egységes belső piacon állami támogatás okán. Ez az oka annak, hogy az állami támogatásokat a horizontális jellegű segítségnyújtás irányába kell eltolni. „A kutatás-fejlesztés, a környezetvédelem, az energiatakarékosság, a KKV-k támogatása, új munkahelyek létrehozatala, a képzés támogatása és a regionális fejlesztéshez nyújtott állami támogatás tartozik a legfontosabb horizontális célok közé. ...Ezzel szemben a speciális szektorok támogatása erősebben zavarhatja a versenyt, mint a horizontális célokra nyújtott támogatás. ...A vertikális célokra fordított állami támogatás meghatározó részét a nehéz helyzetben lévő vállalatok védelmére és átstrukturálására

9. grafikon
A horizontális támogatások aránya 1998 és 2002 között az EU-tagországokban (az összes támogatások arányában)

Forrás: Anzeiger für staatliche Beihilfen (Ausgabe vom Frühjahr 2004). 24. p.

nyújtott állami segítség teszi ki. Az állami támogatásnak ez a formája okozza potenciálisan a legnagyobb megzavarását a piaci versenynek.”¹¹ Ezért érdemes áttekinteni a horizontális támogatások alakulását az egyes EU-tagországokban. (9. grafikon)

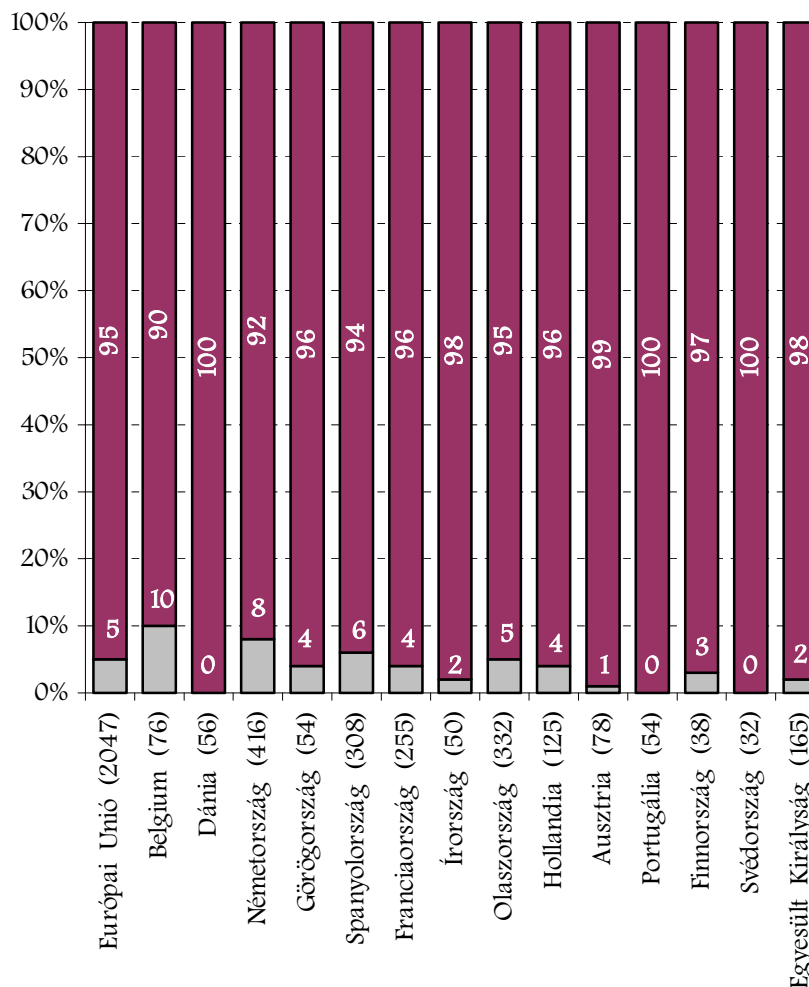
A grafikon jól mutatja, hogy a horizontális támogatások aránya az össztámogatásokon belül bizonyos országokban magas, és néhány országban relatíve alacsony szinten van. Portugáliában és Írországnál kiugróan kicsi az arányuk a horizontális jellegű támogatásoknak. De ebben a két országban is a második időszakra növekedett az arányuk. Két olyan országról van szó, ahol az egyikben az össztámogatások a tagországok között magas arányt képviselnek (Portugália), a másikkban pedig ugyanez a mutató kiugróan alacsony (Írország).

Az EU egészében és egy ország (Luxemburg) kivételével valamennyi tagország esetében nőtt a horizontális támogatások aránya az összes támogatásokon belül a második időszakban. Persze ez a mérték különböző. Attól is függ, hogy eredetileg milyen arányt képviseltek a horizontális célú támogatások. Figyelemre méltó, hogy sem Németország, sem Franciaország nem tartozik azok közé az országok közé, ahol az összes támogatásokon belül magas a horizontális célú. Ez arra mutat, hogy mindkét nagy országban magas arányt képvisel a támogatásokon belül az egyes piaci kudarcot

szennedett cégek megsegítése. Talán arra is utal ez a sajátosság, hogy a tengely két országa „meri” figyelmen kívül hagyni az egységes belső piac valószínűleg legfontosabb követelményét, a versenysemlegességet.

Érdekes kérdés, hogy a bizottság azoknál az országoknál talált-e kevesebb olyan támogatást, amit felülvizsgálat után elutasított, ahol magas a horizontális támogatások aránya, vagy éppen ellenkezőleg. Tehát, hogy a piaci versenyt kevésbé zavaró támogatási formák növekedése jelentősen csökkenti-e a bizottság részéről elutasított támogatásokat. (10. grafikon)

10. grafikon
Az Európai Bizottság által elutasított (□) és engedélyezett (■) támogatások alakulása az EU-tagországokban 2001 és 2003 között (az össztámogatások %-ában)

Forrás: Anzeiger für staatliche Beihilfen (Ausgabe vom Frühjahr 2004). 46. p.

¹¹ *Ibid.*, 22 p.

Az Európai Bizottság negatív döntéseinek számát tekintve a legjobb eredményt Dánia, Portugália és Svédország érte el. Az a három ország, amelyik a bizottságtól a legtöbb negatív döntést kapta, az Belgium (10), Németország (8) és Spanyolország (6). A három legjobb eredményt elért ország közül Dániában és Svédországban magas a horizontális támogatások aránya az ösztámogatásokon belül, ezzel szemben Portugáliában a 15 ország közül a legalacsonyabb. A portugál siker mögött nyilvánvalóan a bizottsággal való igen jó együttműködés is visszatükröződik. A három legrosszabb teljesítményű ország közül Németországban és Spanyolországban kifejezetten alacsony a horizontális támogatások aránya. Ezzel szemben Belgiumban majdnem 100 százalékos. Úgy tűnik tehát, hogy a horizontális célú támogatások aránya nagyjában hat a bizottság negatív döntéseinek nagyságára. De van erre ellenpélda is, negatív (Belgium) és pozitív (Portugália) értelemben egyaránt.

Az állami támogatásokkal kapcsolatban egy érdekes kérdés, hogy milyen szerepe lehet a közösségi támogatásokkal (a strukturális alapokról van szó) összevetve az EU által meghatározott célok teljesítésében. Pontosabban fogalmazva, mennyire hatnak egy irányba a nemzeti és a szupranacionális forrásokból finanszírozott támogatások. Ennek kapcsán ugyanis felmerül, hogy az esetleges renacionalizáció nem hat a közösségi célok megsértésének irányába. Persze csak abban az értelemben, hogy nem sérti az egységes belső piac zavartalan működését. A tagországok közti megoszlás szempontjából természetesen a pénzek egészen más allokálásához vezet. Ennek még csak első halvány jelei látszanak. Elsősorban akkor, amikor az év végén visszaosztják a befizető országoknak az el nem költött pénzeket az EU költségvetéséből.

Szélsőséges esetben még az sem zárható ki, hogy a strukturális alapokra fordított összegek nem bővülnek, hanem épp ellenkezőleg, zsugorodnak a továbbiakban. Ebben az esetben nemzeti forrá-

sok veszik át a strukturális alapokból finanszírozott célok megvalósítását. Ekkor ugyan nem sérülne az egységes belső piacon a versenysemlegesség, de növekednének a tagországok közti fejlettségi különbségek, illetve a fejletlen régiók felzárkózási esélyei közti különbségek. Kérdés, hogy az egységes belső piac a már említett szélsőséges esetben egységes maradhat-e a régiók közti különbségek kiéleződése miatt. Feltételezhető, hogy a közösségi támogatások megmaradásának egyik legfőbb és legracionálisabb oka éppen ez. Ez azonban egyáltalán nem csökkenteni az ilyen célú nemzeti támogatások jelentőségét.

A lisszaboni célokat tekintve ilyen támogatási terület kell, hogy legyen a továbbiakban a K+F-tevékenység. A háromszázalékos cél csak akkor teljesülhet, ha a támogatások jobban koncentrálnak a K+F-tevékenységre. Hiszen ezen keresztül további fontos célok (környezetvédelem, foglalkoztatás) is megvalósíthatók lesznek.

A tagországok állami költségvetéséből a K+F-tevékenységre fordított összegek nagysága jelentős különbségeket mutat, és egyes tagországok költségvetési problémái miatt akár a 2000-es évek elején csökkenő tendencia is megjelenhet. Ennek megismerése érdekében érdemes áttekinteni a 4. táblázatot.

Ha az állami forrásokból a K+F-tevékenységre fordított kiadások időbeli változását próbáljuk megnézni, akkor erről jó tájékoztatást ad az 1998 és 2000 közti kiadások összehasonlítása a 2000 és 2002 közti nagysággal. Az EU egészében 3,6 százalékos növekedés tapasztalható a három recessziós évben az előző három jó konjunktúrájú évhez képest. A tagországok között jelentősen eltérő adatok tapasztalhatók. A 15 tagországból háromban (Dánia [-6,6], Finnországban [-1,7], Svédországban [-0,8]) csökkent az állami támogatás nagysága. Különösen nagy a csökkenés Dániában. A legérdekesebb azonban Finnország, ahol ezzel a csökkenéssel gyakorlatilag megszűnt a K+F-tevékenység állami támogatása.

4. táblázat
A K+F-tevékenységre fordított állami támogatások

	K+F- támogatások (Mrd €)	Az ösztámogatáson belül a K+F aránya (az 1998-2000 között és a 2000-2002 között nyújtott támogatások közti különbség %-ban)	A K+F- támogatások GDP-ben mért aránya (2002-ben %-ban)
Európai Unió	5.179	3,6	0,06
Belgium	137	0,9	0,05
Dánia	64	-6,6	0,04
Németország	1.589	3,4	0,08
Észtország	41	3,2	0,03
Spanyolország	412	2,5	0,06
Franciaország	1.139	3,5	0,08
Írország	44	2,8	0,04
Olaszország	593	7,2	0,05
Luxemburg	5	1,4	0,02
Hollandia	199	1,1	0,05
Ausztria	149	4,7	0,07
Portugália	31	1,2	0,03
Finnország	0	-1,7	0,00
Svédország	72	-0,8	0,03
Egyesült Királyság	703	9,3	0,04

Forrás: Anzeiger für staatliche Beihilfen (Ausgabe vom Frühjahr 2004). 25. p.

A K+F-tevékenység állami támogatásának növekedése is erős eltéréseket mutat országonként. A legmagasabb növekedés Nagy-Britanniában (9,3%), és utána Olaszországban (7,2%) tapasztalható. A legalacsonyabb növekedés Belgiumban (0,9%), és utána Hollandiában (1,1%) tapasztalható. E mögött természetesen nem a K+F-re fordított összes költségek jelennek meg, hanem csak az, amit az állami költségvetésből fordítottak erre a célra. Tehát az országok közötti szóródás a fejlesztéspolitikai filozófia eltérését is takarhatja. Azaz azt, hogy egyes tagországokban jelentős az állam szerepvállalása, másokban a vállalati K+F-tevékenység a meghatározó. Mindenesetre a hagyományosan liberalizációs elveket valló Nagy-Britanniában volt a két időszak között a legnagyobb az állami forrásokból K+F-re fordított kiadások összege. Persze emellett érdemes azt is megjegyezni, hogy mindennek következtében a 2002-es GDP százalékában a brit adat 0,04, ami közepes nagyságnak számít az

EU-tagországok között. A GDP-hez mérve a legmagasabb érték Németországban (0,08%) és Franciaországban (0,08%) alakult ki. A négy legalacsonyabb érték Finnországban (0,00%), Luxemburgban (0,02%), Görögországban és Portugáliában (0,03%) alakult ki.

Mindezek alapján úgy tűnik, hogy a kevésbé fejlett EU-tagországokban a K+F-tevékenységre fordított állami kiadások relatíve alacsonynak tekinthetők a 15-ök között. Ezen országok között a legmagasabb arány Spanyolországban (0,06%) alakult ki. A GDP-ben mért adat alapján kiugróan magasnak számít a német és a francia mutató.

A bizottság a K+F-re fordított költségvetési kiadásokat – ahogy volt már róla szó – horizontális állami támogatásnak tekinti, ami talán a legkevésbé zavarja az egységes belső piacon a versenysemlegesség érvényesülését. A lisszaboni agenda megvalósulását a bármilyen forrásból K+F-re költött összegek növekedése segítheti. Ezért a közeljövő érdekes kérdése, vajon az EU-ban a költségvetési problémák ellenére megnő-e az állami forrásokból finanszírozott vagy részben finanszírozott K+F-kiadások nagysága.

Éppen a recessziós időszak vezetett oda, hogy Németországban is és Franciaországban is olyan cégek kerültek csődközeli pénzügyi helyzetbe, amelyek a tagországi döntés alapján érdemesnek mutatkoztak arra, hogy állami pénzügyi forrásokból segítsék a válságból való kilábalásukat. Ilyen vállalat a nehézipari

gépeket gyártó francia Alstom, és ilyen a német gyógyszeripari cég is, az Aventisre. A francia cég tulajdonában jelentős mértékben részesedik az állam. A bizottság csak úgy fogadja el az Alstom pénzügyi támogatását, ha Franciaország vállalja az állami rész privatizálását. Így jelent meg potenciális vásárlóként a német Siemens. Ezt a vásárlást a franciák szeretnék megakadályozni. A gyógyszeripari cég esetében a németek szeretnék megakadályozni a francia tulajdoni részesedést.¹²

A problémát csak fokozza, hogy Franciaország és Németország szeretne markánsabb iparpolitikát az EU-ban, és természetesen a két ország között is. Nagy cégek fuzionálása azonban úgy látszik erősebb pszichikai ellenállásba ütközik, mint amennyire elvi szinten szükségesnek tartja a politikai elit mindkét országban az iparpolitikai együttműködést. E gondolat keretében még az is felmerült, hogy közösen kezdeményezzék az egységes belső piaci szabályok módosítását abból a célból, hogy cégeknek – természetesen azok megmentése érdekében – lehessen nemzeti támogatást nyújtani.¹³ Csak emlékeztetőül ez az a támogatási forma, amit a bizottság a versenysemlegesség megsértése szempontjából a legveszélyesebbnek tekintett. Ezért érdemes megnézni, hogy az ilyen intézkedések milyen súlyt képviseltek 2004 elején az egyes tagországokban.

Az 5. táblázat adatai mindenképp előtt arra utalnak, hogy a 15 tagországból kilenc olyan van ennek az évnek az elején, ahol a versenysemlegességet sértő vállalati támogatás kísérlete történt meg. A legtöbb „hibás döntést” Németországban és Spanyolországban hozták. A támogatási formákat tekintve számottevően magasabb az egyes cégeknek nyújtott támogatás, mint a szabályok módosításán keresztüli támogatás. Ez a legtöbb „vétsé-

get” elkövető Németország esetében egészen túlnyomó, Spanyolország esetében 50-50 százalék.

5. táblázat
Az Európai Bizottság által visszavonásra javasolt támogatások 2004 februárjában

	Támogatási szabályok (db)	Egyes cégek támogatása (db)	Összesen (db)
Belgium		5	5
Németország	7	33	40
Görögország		1	1
Spanyolország	10	10	20
Franciaország	4	4	8
Olaszország	7	2	9
Hollandia	2	1	3
Ausztria	1		1
Portugália	1		1
<i>Összesen:</i>	<i>32</i>	<i>56</i>	<i>88</i>

Forrás: Anzeiger für staatliche Beihilfen, (Frühjahr 2004), 47 p.

Feltételezhető az elmondottak alapján, hogy a tagországok és a bizottság között kiéleződő vitákra lehet számítani a cégek megmentésére irányuló szándékok és a versenysemlegesség elvének összeegyeztethetetlensége miatt.

Az Európai Bizottság a tíz új csatlakozó esetében érdekes módszereket alkalmazott annak érdekében, hogy a csatlakozók által szükségesnek tartott állami támogatások még a belépés dátuma előtt engedélyezve legyenek. A bizottság azt is lehetővé tette, hogy amennyiben ezeknek a támogatásoknak a gyakorlati megvalósulása a belépést követően történik meg, nem fog akadályokat támasztani velük szemben. A csatlakozási szerződésekben a bizottság engedélyezett összességében 222 támogatási intézkedést. 2003 januárja és 2004 februárja között a csatlakozó országok további 228 intézkedést jelentettek be, amelyek közül a bizottság eddig 110-et engedélyezett. A bizottság úgy véli, hogy három hónap múlva minden kérelmet elbírál.¹⁴

¹² Monti és Sarkozy megegyezett az Alstom francia óriáscég megmentéséről. *Bruxinfo*, 2004. 05. 27. 8. p. Német-francia ipari ellentétek. *Világ-gazdaság*, 2004. június 1. (104. sz.) 2. p.

¹³ Bántja a németeket a franciák szanálási terve. *Bruxinfo*, 2004. május 20. 18 p.

¹⁴ Anzeiger für staatliche Beihilfen (2004), 53. p.

5) NÉHÁNY ÖSSZEGZŐ MEGJEGYZÉS

A globalizáció kihívásai a kontinentális, nagy és fejlett EU-tagországokban akár úgy is megfogalmazhatók, hogy „több piac”, és ezzel párhuzamosan „kevesebb állami beavatkozás” szükséges. Az egységes belső piac kiteljesedése éppen ebbe az irányba hat. A tagországok államháztartási reformjai ugyancsak az állami beavatkozás mérséklését eredményezik, természetesen akkor, amikor ezek a reformok a szándékból valósággá válnak.

Az állami támogatásokról az Európai Bizottság által az idei év elején megfogalmazott értékelés arra utal, hogy sem az egységes belső piac továbbfejlesztése, sem az államháztartási reformok eddigi megvalósítása nem vezetett oda, hogy éppen ezekben a nagy és fejlett kontinentális tagországokban az ezredfordulóra elért mértékhez képest jelentősen visszaszorult volna a cégek állami támogatása. A probléma elsősorban abban van, hogy számos tagországban – bár mindenütt nőtt – nehezen növekszik a horizontális támogatások aránya a vertikálisokhoz képest.

Ha csak a legutóbbi eseményeket vesszük figyelembe, akkor jól látszik, hogy sem a francia pénzügyminiszter, sem a német ipari miniszter nem mutat különösebb hajlandóságot, hogy lemondjon a nagy nemzeti cégek (a költségvetésből történő) megmentési kísérleteiről. A helyzetet csak tovább rontja, hogy féltékenyen őrzik ezeknél a cégeknél a nemzeti tulajdont. Így azután az állami támogatás elkerülhetetlen. A közeljövő nagy kihívása az, hogy vajon a bizottságnak sikerül-e a franciákkal és a németekkel szemben a versenysemlegesség elvét az egységes belső piacon a 2004-es próbálkozások megfigyelésével érvényre juttatnia.

Jó lenne, ha a franciák és a németek által kezdeményezett közös iparpolitika ernyője alatt nem a vertikális támogatásokat akarnák visszacsempészni. Érdeemes utalni ismételt arra, hogy az egységes belső piac további egységesedése pótlólagos növekedési esélyeket hoz valamennyi ebben résztvevő tagország számára. Ezt kellene a 15-öknek és május 1-től a 25-öknek megérteni és elfogadni.

A 2004-es év az egységes belső piac fejlődése szempontjából az elmondottak alapján kulcsévnek számít. Nemcsak azért, mert a pénzügyi piacok vagy a szolgáltatási piac fejlesztése kardinális kérdést jelent. Hanem azért is, mert a 10 új tag politikai elitje csak akkor fogja magáévá tenni azt a magatartást, ami kizárja az egységes belső piac érvényesülését sértő nemzeti szabályok elfogadását vagy elfogadásának megkísérlését, ha a 15-ök erre jó példát fognak mutatni. Az, hogy Németországban 2004 februárjában 40 olyan támogatási eset fordult elő, amit a bizottság az egységes belső piac megsértésének minősített, arra hívja fel a figyelmet, hogy ez a példaadás korántsem lesz valami egyszerű dolog. Ekkor azonban egy olyan problémával is szembesülhetünk majd, hogy esetleg a bizottság szigorúbb lesz a tíz új tagállam esetében, mint a 15-öknél, vagy pontosabban fogalmazva ez utóbbiakon belül is egyes nagy országoknál. Remélhetőleg ez még a legrosszabb esetként sem alakulhat ki.

A K+F-tevékenységet bemutató adatok egyértelműen utaltak arra, hogy Magyarország saját régióján belül is rosszul teljesít. Feltételezve, hogy a reálfelzárkózás tartósan az EU-átlagot meghaladó GDP-növekedést igényel, szükséges a K+F-ráfordítások növelése, hiszen a növekedés és a modernizáció alapfeltétele ez.

Az állami szerepvállalás nem csökken, csak változik, ha a vertikális támogatások helyét elfoglalja az EU versenypolitikája által is elfogadható horizontális támogatás. Ez lehetővé tenné a KKV-k versenyképessé tételének elősegítését éppen úgy, mint a K+F-tevékenység növelését állami segédlet mellett.

A magyar gazdaság az egységes belső piacon mindenkivel, s így természetesen a saját régióján belüli EU-tagországokkal is versenyben áll. Azt, hogy ebben a versenyben a jelenleginél sikeresebb legyen, a KKV-k és a K+F- tevékenység szerepének növekedése is segítheti. Jó lenne, ha kialakulna egy olyan középtávú, a parlamenti pártok által támogatott, az állami szerepvállalásról szóló stratégia, ami ezt az áttételes versenyképesség növelést megalapozná.

Az egységes belső piac továbbfejlesztése bizonyos piaci szegmensekben (szolgáltatás, pénzügyi piacok) napirenden van. Magyarországnak alapvető érdeke, hogy az ezzel járó piacnyitás ne vezessen nagyszámú csődhöz. Ezért a rendelkezésre álló, feltehetően nem túl hosszú időt fel kellene használni arra, hogy a szolgáltatási szektorban tudatosuljon a versenyfeltételek kiéleződése, és a sikeres üzleti terveket pedig esetleges állami segítséggel a cégek valóra tudják váltani, tehát ne legyen finansziális korlátja a versenyképesség javításának.

Arra azonban minden kísérlet ellenére számítani lehet, hogy az adók harmonizációja – legyen szó direkt vagy indirekt adókról – nagyon lassan fog előrehaladni, és sokat fognak erről beszélni. Ezért jó lenne, ha a vállalatokat terhelő adók csökkentése még akkor történne meg Magyarországon, amikor ebből jelentős telephelyi előnyt lehet realizálni.

Szükséges lenne, hogy a sikeres magyar tagság érdekében a rövid távon leginkább megoldandó feladat (a közös források lehívásának közigazgatási feltételei) mellett jutna idő az egységes belső piacon való helytállás stratégiájának kidolgozására is.

* * * * *

REFERENCIÁK

- Aktualisierter statistischer Anhang zum 2004 Bericht der Kommission für die Frühjahrstagung des Europäischen Rates: Strukturindikatoren.* 35 p. www.europa.eu.int/comm/eurostat/structuralindicators,
- Anzeiger für staatliche Beihilfen (Ausgabe vom Frühjahr 2004).* Brüssel, Kommission der Europäischen Gemeinschaften. 2004. 55 p. www.europa.eu.int
- ‘Bántja a németeket a franciák szanálási terve’. *Bruxinfo*, 2004. május 20. 23 p.
- Bericht über die Umsetzung der Binnenmarktstrategie (2003–2006).* Brüssel, Kommission der Europäischen Gemeinschaften, 2004. 31 p. www.europa.eu.int
- Binnenmarkt: Weitere Verschlechterung bei der Umsetzung gemeinschaftlicher Rechtsvorschriften in den Mitgliedstaaten.* 3 p. www.europa.eu.int
- Der Binnenmarkt – Zehn Jahre ohne Grenzen: 1.1.1993–1.1.2003.* 33 p. www.europa.eu.int
- Kommission setzt Prioritäten, um Rückstand bei der Lissabonner Agenda aufzuholen.* 7 p. www.europa.eu.int
- ‘Monti és Sarkozy megegyezett az Alstom francia óriáscég megmentéséről.’ *Bruxinfo*, 2004. május 27. 18 p.
- ‘Német–francia ipari ellentétek.’ *Világgazdaság*, 2004. június 1. (104. sz.)
- Rácz Margit: ‘Gondolatok az egységes belső piac fejlődéséről a 2000-es évek elején.’ *Külgazdaság*, 2004. 3. 64–82. p.